

KAYNAKÇA

- AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C.8, (Sad. Tevfik TEMELKURAN), Üçdal Negriyat, İstanbul-1966
- AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C.9, (Sad. Tevfik TEMELKURAN), Üçdal Negriyat, İstanbul-1966
- BERBEROĞLU, Ali, "Vahit Paşa İl Halk Kütüphanesi", Kütahya, (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılma Armağan), Kütahya Belediyesi Yay., İstanbul-1981/1982,
- Bursalı Mehmet Tahir EFENDİ, *Osmanlı Müellifleri*, (Haz. İsmail ÖZEN), Meral Yayınevi, İstanbul-1975
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, C.23
- DADAŞ, Cevdet, - BATUR, Atilla, *Osmanlı Arşivlerinde Kütahya*, Kütahya Belediyesi Yay. Kütahya-1999
- DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II, Z.D. Yayınevi, İstanbul-1966
- ESMER, A. Şükrü, *Siyasi Tarih*, İstanbul-1944
- Mehmet SÜREYYA; *Sicilli Osmanî*, (Haz. Seyit Ali kahraman), C.5, Tarih Vakfı, Yurt Yay. İstanbul-1996
- PAKALIN, M. Z., *Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü*, C.3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul-1983
- TUKİN, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul-1947
- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul-1985
- UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirler ve Sefaretnâmeleri*, (Haz. Bekir Sıtkı BAYKUT), TTK., Ankara-1968
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Kütahya Şehri*, Devlet Mtb., İstanbul-1932
- Vahit Paşa'nın Sesi, Türk Kütüphaneciler Derneği Yay. Kütahya Şb., S.20, 1995
- YEŞİL, Mustafa, "Kilisli Vahit Paşa Kütüphanesi", *Ülkü Dergisi*, S.25, Ulus Basımevi, Ankara-1949

Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Sayı: 5 Haziran 2001

KÜTAHYA FUTBOL HAKEMLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPILARI, HAKEMLİĞE YÖNELME SEBEPLERİ VE HAKEMLİK ANLAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

*Mehmet ACET

ÖZET

Bu araştırma, futbol gibi gündümüzde, spor dalları arasında oldukça önemli bir yeri bulunan futbol hakemliğinin, futbolun gelişmesine ve ilerlemesine katkısının bulunduğu düştüncesinden hareketle, Kütahya Bölgesinde çeşitli klasman grubundan faal olarak görev yapan 60 futbol hakeminin, sosyo-kültürel yapıları ve hakemliğe yönelmelerinde etkili olan kriterlere yönelik bir araştırmadır. Araştırma, 1999-2000 futbol sezonunun Mart-Nisan aylarında Kütahya'da gerçekleştirilmiştir.

Yapılan alan araştırması sonucu elde edilen veriler, SPSS For Windows 7.5 paket programında frekans ve persent değerleri alınarak veriler tablo haline dönüştürülmüş ve yorumlanmıştır.

Sonuçta ise; araştırmamıza katılan faal futbol hakemlerinin çoğunluğunun devlet memuru, il öğretmeni ve öğrencilerden oluştuğu, yine hakemlerin çoğunluğunun, lise mezunu ve üniversite öğrencisi olduğu, daha önce futbol branşında, amatör olarak uğraştıklarını ve hakemliğe başlamalarındaki etkenlerden, arkadaş çevresinin ve ailesinin etkili olduğu, hakemlik yaparken maddi gelir beklemeden manevi bir haz aldıkları ön plana çıkmıştır. Yani hakemliği bir meslek olarak değil, amatör bir anlayış içerisinde yaptıkları bulunmuştur.

* Okul: Dumlupınar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu

ABSTRACT

In this research, we know that, soccer arbitration has a positive role to develop and improve soccer as an important sports of today. From this point we started and searched in Kütahya. We collected informants from 60 arbitrators about their socio-cultural structure and reasons of why they chose this profession. This project has been applied in 1999-2000 soccer season between March and April in Kütahya.

We had some data from the survey and converted these data into same tables by using SPSS for windows 7.5. In this program we used frequency and percentage as statistical tools and interpret the results.

We saw in this research that, most of the arbitrators answering this survey are workers, state officials and students. Most of them have a high school degree or are still student in a university. They chose this profession because of their families demand or some friends' offer and usually these arbitrators desisted with soccer in their life before. When doing their job, they said not the money but immaterial satisfaction attracted them. In other words, they do their job not as professional but in an amateur way.

GİRİŞ

Dünya'da, takımlar halinde oynanan ve diğer branşlara oranla en popüler spor branşı futboldur. Bilim, teknoloji, ve iletişim alanındaki gelişmelerin futbolu etkilememesi mümkün olmadığı gibi, bu gelişmelerin futbola hız, tempo ve hepsinden önemlisi heyecan katıldığı söyleyebiliriz, iletişim sistemlerinin izleyicilere sunduğu hizmetler hayal sınırlarını aşarak, son yıllarda şiddetin artmasına da neden olmuştur. (T.F.F., Şubat 1999, s.26).

Futbol oyunu hırs ve mücadeleyi amaçlayan bir faaliyettir. Hırsın ve heyecanın sıkça yaşandığı bir spor branşı olması ve bu güzelliğin organizasyonunda katkıda bulunan, mükemmel gollerin sonucu, dünyada seyir sporları arasında birinci sraya yükselmesine neden olmuştur. Futboldaki bu gelişmenin, ilginin ve güzelliklerin yükselmesinde futbol hakemlerinin katkıları da unutmamak gerekir. Bu nedenle futbol hakemliğinin tarihinden kısa bir şekilde bahsetmek istiyoruz.

Ülkemizde futbol hakemliğinin başlangıcı 19. Yüzyılın son 10 yılında, futbolun ortaya çıkıp yaygınlaşmasına paralel bir seyir göstermiştir.(KARADAYI, YILDIZ, 1976, s.18) Türkiye'de hakemliğin başlangıç yılı hakkında kesinlik arz eden düzenli bir doküman bulunmamaktadır. Bu husus kanaatimizce Türk Spor dünyasında halen önemli bir hastalık

olma özelliğini koruyan aşivciliğe önem vermeme hususiyetinden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de hakemliğin orijini hakkında düzensiz nitelikteki kaynaklar ancak ve ancak o dönemin gazete ve dergilerinde bulunmaktadır. Ülkemizde hakemlik ancak 1900 yılı sonrasında gelişmeye başlamıştır. Kolaylıkla anlaşılacağı üzere öncelikle futbolu bırakanlar hakemlik yapmaya başlamışlardır. Bunun yanında ilk hakemlerin futbolun öncülleri gibi yabancı uyruklu kişiler olduğunu görüyoruz. James La Fontain ve Vasiliadis bu çerçevede ilk akla gelen isimlerdir. İlgili çekici bir olgu ilk Türk futbolcusu Fuat Hüsnü Kayacan'ın aynı zamanda ilk Türk hakemi olmasıdır. Kayacan'ın yönettiği ilk maç 1907'de Kadıköy-Moda maçı olmuştur. Daha sonra Ali Sami Yen, Yusuf Ziya Öniş ile Burhan Felek yer almışlardır. Ülkemizde hakemlere lisans verilmesi 1940 yılında olmuştur. Bu bağlamda ilk bölge lisansına Şazi Tezcan sahip olmuştur. İlk milli futbol hakemi unvanını Nuri Bosat almıştır.(ARTUN, 1992, s.186)

HAKEM KİMDİR VE TOPLUMDAKİ YERİ

Toplumda insanlar arasındaki anlaşmazlıkları, çatışmaları durdurun, çözümlen sosyal veya sportif başarı sağlamaya yönelik mekanizmalar ve mevkiiler vardır. Bu odaklar kurallara uymayanlara karşı toplumun güvencesi, denge unsurlarıdır. Toplumun dili, gözü ve vicdandır. Görevlerini ne kadar dürüst, yasal ve adaletli yaparlarsa toplumdaki o müspette saygı, güven görürler. Sosyal yaşamda hakimler; spor yaşamında da hakemler bu konuda toplumda etkin rol oynarlar. Hakim ile hakemi kısaca mukayese edecek olursak hakem; Hukuk kurallarına aykırı davranan kişileri yargılar. Bu yargılamada acele etmez, zamanı yanına alır, tanıkları dinler, kanıtları inceler ve yasanın ilgili maddesine göre kararını verir. Verdiği bu karar yasalara aykırı ise bir üst mahkemede bozdurularak adalet yine de sağlanır. Ama hakemler için konum tamamen farklıdır. O, anında karar verir, verdiği karar tartışmasız uygulanır uymayanlar ise müsabakadan men edilir. Ve hakem, oyun yeniden başlamışsa yanlık dahi olsa kararından dönemez.

Görülüyor ki her ikisi de kuralları işletiyorlar adaleti sağlıyorlar ve kurallara uymayanları cezalandırıyorlar. Ama farklı konum ve koşullarda sözcük anlamı ile HAKEM; "Futbol oyununu yöneten sorumludur." Bir başka tanımla da "Anlaşamayan iki taraf arasında doğruyu göstererek aracılık yapan kişidir." Öyleyse HAKEM, kendisine verilen yetkilerle bir yargı görevi yapmaktadır. Yani bir müsabakanın kuralları içerisinde oynanmasını, aksi davranışların da cezalandırılması işlevinin görmektedir. Vereceği kararlar OYUNCU-SEYİRCİ- YÖNETİCİ tarafından maç içinde ve maç sonrası alkışlanacak, övülecek veya yerilip, eleştirilecektir. Hakem bu yargılamalardan galip ayrılmalıdır.

Futbol hakemleri, futbol müsabakasını kuralları çerçevesinde izleyen "bir numaralı seyircisidir" Fakat, aynı zamanda çok önemli ve ani kararlar vermesi gereken ve sahanın tek hakimi konumundadır. Futbol hakemleri, oyunu daima kontrol altında tutmak zorundadırlar. Bunu da ancak kendinden emin, sabırlı ve dayanıklı olmaları için, belirli egzersiz yaparak elde etmeleri mümkün olur. Hakemlik yapmaları için oyuncuların sosyolojik ve psikolojik bütünlüğünü ve spordaki basanlarının nerelerden ibaret olduğunu bilmesi, hakemliği süresince yardımcı olabilecek yan unsurlardır. (İBRAHİMOĞLU, 1997, s.24)

Futbol hakemliğinin en büyük özelliği, müsabakada devamlılık arz etmesidir. Tüm baskılara ve oyunu etkileyen olaylara rağmen her zaman aynı tarzda ve aynı kararlılıkla düdüğünü çalarak karar vermektedir. Bu da futbol hakeminin, otoritesini sağlamada kullandığı kararlılığın sporculara, seyircilere ve yöneticilere hissettirme yoludur. Hakemin otoritesi; oyun kurallarına uymayan, oyunu bozan, oyun kurallarının ruhunu aykırı davranışlara karşı kurallarda hakemin sahip olduğu yaptırımlardır. (HAKEMİN SESİ DERGİSİ, 1999, s.19)

Hakemler, oyunculara, seyircilere ve antrenörlere güven vermelidir. En zor durumlarda dahi sakin ve sükunetli tavır takınma, oyuncuları çok iyi anlama ve tanıma daima bunlara karşı hoşgörülü olmalıdırlar. Futbol Hakemleri oyunun yönetimi için fiziksel olarak da çok iyi bir hazırlık yapmak zorundadırlar.

Futbol oyunu, futbol hakemleri dahil olmak üzere herkes tarafından sevilen ve seyredilen bir oyundur. Bu oyunu güzelleştirmek, saygın hale getirmek ve hafızalarda yaşatmak görevi hakemlere düşmektedir. Görüldüğü gibi futbol hakemlerinin işi kolay değildir. Bu nedenle futbol hakemi zor işleri başarabilmek için mutlaka çalışmalı ve kendisini psikolog, sosyolog ve pedagoğ gibi geliştirmek durumunda ve sorumluluğunda olmalıdır.

HAKEM GÖREVİNİ YAPARKEN NELERE DİKKAT ETMELİDİR

- Hakem, oyun kurallarını çok iyi bilmeli, çok iyi uygulamalı ve yorumlamalıdır.
- Hakem, teori ve pratikte çağdaş, profesyonel hakemlik düşüncesine yaklaşmalıdır.
- Hakem, çok iyi fizik kondisyonuna sahip olmalı, sağlık ve zindelik için fizyolojik kapasitesini olabildiğince üst düzeyde tutmalıdır.
- Hakem, sahada çok iyi bir kişilik oluşturmalı, aristokrat hareketlerden kaçınmalıdır.

- Hakem, cesur, kararlı, adaletli olmalı ve her türlü baskıyı göğüsleyecek psikolojik güce sahip olmalıdır.
- Hakem, güçlü bir karaktere, emin ve sakinleştirici bir kişiliğe sahip olmalıdır.
- Hakem, keskin bir önseziye, kusursuz bir değerlendirmeye ve ani kararlar için devamlı bir bilinçlenmeye yönelmelidir.
- Hakem, insanların kişilik yapıları ve tepkileri hakkında gelişmiş bir bilgi potansiyeline sahip olmalıdır.
- Hakem, beden gücünü ve genel sağlığını tehlikeye sokacak her türlü aşırı ve alışkanlıklardan kaçınmalıdır.
- Hakem, her müsabakayı aynı ölçüde ciddiye almalı sporcu ve yöneticilere centilmence ilişkiler içinde bulunmalıdır.
- Hakem her müsabakanın sonunda özeleştiri yapabilecek sağlam bir akıl ve mantık dokusuna sahip olmalıdır. (TFF, HAKEM GÖZLEMÇİ REHBERİ, 1997, s.186; BAYDAR, s.307).

Yukarıda belirtilen hususlara dikkat eden, özen gösteren bir hakem başarılı bir müsabaka yönetir. Üst düzeyde bir hakem olmaya gayret gösterir. Ancak hakemlik sadece sahada başlayıp, sahada biten bir olay değildir. Hakemlik çok yönlü geliştirilmiş bir kişilik yapısı ister. O kişinin, mesleğinde ve sosyal yaşamında da dikkat düzen ve başarı ister.

Hakemler, birçok çirkin ve haksız sözlere veya hareketlere muhatap olabilmektedirler. Acaba buna neden katlanmaktadır? Para veya şöhret kazanmak için mi? Bu iki unsuru sağlayabilen hakeme belki de şu ana kadar rastlanmamıştır. (KAZANOĞLU, 1990, s.74), Çünkü hakemler bir yöneticilerine hiçbir şekilde yaranamamaktadır. Nedeni ise, hakem bir tarafa karar verdiği zaman, diğer takımın sporcusu, seyircisi ve yöneticileri muhakkak tepki göstermektedirler. Bu nedenle hakemler bir müsabaka esnasında ve sonucunda her iki takım tarafından tepki görmeden müsabakayı bitirememektedirler. Tabii ki, bunun nedeni her zaman hakemler değildir. Sporcuların, seyircilerin ve yöneticilerin, eğitim ve branşa özgü kural bilgisinin eksikliği de eklenmelidir. "Çoğu kere sporcuların ve yöneticilerin yanlışlıklarının kurbanı ve sorumlusu da hakemler olmaktadır. Nitekim, sporcular bir arabanın yolcusuna, kural ve yönetmelikler dizginlerine ve hakem de böyle bir arabanın sürücüsüne benzetilmektedir." (TUNCA, 1984, s.7)'e atıf (KARAKÜÇÜK, ERMİHAN, 1996, s.59)

Bu kadar tepkiye ve eleştiriye rağmen, hakemlik yapan kişilerin bu hakemlik mesleğini, zevk alarak yapmaları, hakemlik için aranan temel şartların başında gelmektedir.

AMAÇ

Bu araştırma, Kütahya'da futbol hakemliği yapan kişilerin sosyo-kültürel yapılarını ve hakemliği seçmelerindeki nedenlerini, boş zamanlarını değerlendirme düzeylerini ve hakemlik anlayışlarını belirlemeyi amaçlayarak, Kütahya'daki hakem müessesinin gelişmesi yönünde çözüm önerileri üretmektedir.

YÖNTEM

Tarama yöntemi ile yapılan bu araştırmaya Kütahya bölgesine kayıtlı ve 1999-2000 futbol sezonunda 1. ve 2. Amatör Kümede görev yapan 60 futbol hakemi katılmıştır.

Hakemlere, araştırmacı tarafından hazırlanan ve konu ile ilgili uzmanlara danışılarak soruların konuya uygunluğu belirlenmek suretiyle geçerliliği test edilen yirmi soruluk bir anket uygulanmıştır. Anketin uygulama süresi en fazla beş dakika sürmüştür.

Ankette; yaş, cinsiyet, gelir düzeyi ve hakemlik düzeyi, eğitim düzeyi gibi kişisel bilgiler ile hakemlerin, hakemliği tercih etme nedenleri, hakemlikten beklentilerini, çevrelerinden beklentileri, seyirci, sporcu, antrenör ve yöneticilerden beklentileri ve hakemlerin kendilerinin içerisinde buldukları olumsuzlukları, memnuniyetsizliklerini ortaya koyabilecek sorulara yer verilmiştir. Ankette, uygun buldukları seçenekleri işaretlemeleri istenmiştir. Daha sonra, frekans dağılımları ve konulara ilişkin yüzdeler değerlendirilerek tablo haline getirilmiş ve yorumlamalara gidilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın denek grubunu oluşturan futbol hakemleriyle ilgili kişisel bilgiler Tablo 1.de verilmiştir. Buna göre deneklerin büyük çoğunluğunun il merkezinde (%33.3) doğduğu, (%20) köyde, (%43.3) ilçede doğdukları görülmektedir. Ayrıca deneklerin %98.3'ü erkek, %1.6'sı da bayan hakemden oluşmuştur. Gelir durumuna bakıldığında %97'lik bir oranla orta düzeyde oldukları, %6.6'lık bir oranda üst gelir seviyesinde olduğu, %3.3'lük bir oranla da alı gelir düzeyinde oldukları görülmüştür. Mesleklerine bakıldığında %33.3'ünün memur, %30'unun öğrenci, %20'sinin de işçi olduğu ve %10'luk bir oranında serbest meslek sahibi, %6.6'sının da asker oldukları görülmüştür.

Hakemlerin sosyo-ekonomik yönü ile ilgili sorduğumuz sorularda, kendinize ait eviniz var mı? Sorusuna evet %33.4, Hayır %66.6, kendinize ait arabanız var mı? Sorusuna ise evet %24, hayır %76 oranında bir dağılım göstermiştir. Dolayısıyla çalışmamıza katılan hakemlerin sosyo-ekonomik

düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Hakemlerin Kişisel Bilgileri İle İlgili Dağılım

Kişisel Bilgiler		f	%	Toplam	
Cinsiyet	Kadın	1	1.6	60	
	Erkek	59	53.3		
Doğum Yeri	Köy	12	20	60	
	Karaba	2	3.3		
	İlçe	26	43.3		
	İl	20	33.3		
Meslek	İşçi	12	20	60	
	Memur	20	33.3		
	Serbest	6	10		
	Öğrenci	18	30		
	Asker	4	6.6		
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	4	6.6	60	
	Lise	35	58.4		
	Üniversite	18	30		
	Lisansüstü	-	-		
Gelir Durumu	Alı	2	3.3	60	
	Orta	54	90		
	Üst	4	6.6		
Kendinize ait eviniz var mı?	Evet	20	33.4	60	
	Hayır	40	66.6		
Kendinize ait arabanız var mı?	Evet	16	24	60	
	Hayır	44	76		

Tablo 2. Hakemlerin Serbest Zamanlarını Değerlendirme Düzeyi

		f	%	Toplam	
Daha önce futbol oynadınız mı?	Evet	54	90	30	
	Hayır	6	10		
Hangi düzeyde futbol oynadınız?	Profesyonel	1	16	30	100
	Amatör	53	88.3		
	Hiç oynamadım	6	10		

Yukarıdaki soruda birden fazla işaretleme yapıldığı için n sayısı ve %oranı yüksek çıkmıştır.

Tablodan da görüldüğü gibi hakemler, serbest zamanlarında daha çok müzik dinlemeyi (19.5), Gezilere katılmayı (%19.5), büyük çoğunluğunun da sporyapmayı (%38) tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 3. Hakemlerin Geçmişte Futbol Oynama ve Düzeyleri İle İlgili Dağılım

		f	%	Toplam	
Daha önce futbol oynadınız mı?	Evet	54	90	30	
	Hayır	6	10		
Hangi düzeyde futbol oynadınız?	Profesyonel	1	1.6	n	%
	Amatör	53	88.3		
	Hiç oynamadım	6	10		

Hakemlerin büyük çoğunluğunun, geçmişte futbol oynadıkları (%90) tespit edilmiştir. Bunlardan (%1.6)'sı profesyonel, (%88.3)'ü ise Amatör futbol oynadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla, hakemlerimiz futbolun içerisinde geldiklerinden dolayı, futbolcuların psikolojisinden daha rahat bir şekilde anlayabilecekleri söylenebilir.

Tablo 4.Hakem Ücretlerini Yeterli Bulmaları İle İlgili Dağılım Hakem Ücretlerini Yeterli Bulmaları

Hakem Ücretlerini Yeterli Bulmaları	f	%
Evet	9	15
Hayır	40	66.6
Kısmen	11	18.3
Toplam	60	100

Tablo 5. Hakemlerin Bir Günde Birden Fazla Maç Yönetmelerine Katılma Durumları Dağılımı

	f	%
Evet	11	18.3
Hayır	31	51.6
Kısmen	18	30
Toplam	60	100

Günde 1'den fazla müsabaka yönetimine, araştırmamıza katılan hakemlerin %81,6'sı hayır ve kısmen cevap vermişlerdir. Yani hakemler kendileri de günde fazla müsabaka yönetme taraftan olmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 6. Cevabınız "Hayır" İse Neden Karşı Olduklarının Dağılımı

	f	%
Konsantrasyon bozulduğu için	19	31.6
Müsabakaların daha sağlıklı yönetilmesi için	8	13.3
Yorgunluk ve dikkatsizlik artışı için	12	20
Performans düşüşü için	10	16.6
Katılıyorum yönetebilir	11	18.3
Toplam	60	100

Hakemlere "günde birden fazla maç yönetimi konusunda" hayır diyenlerin daha çoğunlukta olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni de, konsantrasyon bozulur, yorgunluk ve dikkatsizlik artar, dolayısıyla da performans düşer şeklinde cevap vermişlerdir.

Buna bağlantılı olarak, hakem sayısını arttırarak, müsabaka yönetim ücretlerini de iyi bir düzeye çıkartarak günde 1 maç yönetme yoluna gidilmelidir.

Tablo 7. Hakemliği Tercih Etme Nedenleri

Hakemliği Tercih Etme Nedenleri	f	%	Toplam	
			n	%
Aile	6	10	60	100
Çevre	40	66.6		
Antrenör	1	1.6		
Öğretmen	1	1.6		
Diğer	12	20		
Hakemlikten Beklentilerinin	f	%	Toplam	
			n	%
Maddi	4	6.6	60	100
Manevi	23	38.3		
Statü	12	20		
Arkadaş Edinme	20	33.2		
Kendini ispat etme	1	1.6		

Çalışmamıza katılan deneklerin Tablo 7.de görüldüğü gibi, hakemliğe yönelmelerinde çevre (%66.6), aile (%10), antrenör (%1.6), öğretmen (%1.6), diğer (%20) etkili olmuştur. Çevrenin çok etkili olduğu görülmektedir.

Hakemlikten beklentilerinin ise daha çok manevi bir beklenti içerisinde (%38.3) oldukları, (%33.3)Tik bir oranda arkadaş edinme arayışında olduğu, (%6.6)'sı da maddi bir beklenti içerisinde olduklarını (%20)'lik bölümü de statü kazanmak için görüş belirtmişlerdir.

Yukarıda da görüldüğü gibi hakemlerimiz bu işi maddi beklemeden, amatörece yapmak gibi bir davranışta bulundukları ve daha çok bu işi manevi bir haz duyarak yaptıkları anlaşılmaktadır.

Tablo 8. Hakemlikle, Günlük Yaşamdaki Kişiliğin Arasındaki Farka Göre Dağılım

	f	%	Toplam	
			n	%
Fark Var	10	6	60	100
Fark Yok	33	55		
Kısmen	17	28.3		

Hakemlerin günlük yaşantılarındaki kişilikleri ile sahaya çıktıktan sonra, yani hakemlik psikolojisi ile fazla bir fark olmadığını görülmektedir. Dolayısıyla (%83.3)'lük bir oran ile fark olmadığı ve kısmen olmadığı belirtilmiştir.

Tablo 9. Yerel Medyanın Sizi Etkileme Düzeyi ve Dağılımı

Medya Sizi Ne Kadar Etkiler	f	%	Toplam	
			n	%
Etkilemez	58	96.6	60	100
Etkiler	2	3.3		
Hakemlik için yeterli misiniz?				
Evet	39	65	60	100
Hayır	10	16.6		
Kısmen	11	18.3		
Hakemlikte Verdiğiniz Karardan Pişman Olur musunuz?				
Evet	2	3.3	60	100
Hayır	50	83.4		
Kısmen	8	13.3		

Hakemler, büyük çoğunluğunun medyadan etkilenmediklerini, hakemlik için yeterli olduklarını, hakemlik sırasında verdikleri kararlardan dolayı pişman olmadıklarını belirtmişlerdir. Yani hakemlik için gerekli şartları taşıdıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 10. Yükselmesinde Bulunduğu İlin Etkisi

Yükselmesinde Bulduğunuz İlin Etkisi Var mıdır?	f	%	Toplam	
			n	%
Evet (Çok)	31	51.6	60	100
Hayır (Az)	12	20		
Kısmen	17	28.3		
Hakemliğe Başlama Yaşı Ne Olmalıdır?				
15-18 yaş arası	18	30	60	100
19-23 yaş arası	38	63.3		
24-29 yaş arası	4	6.6		
30 ve üstü yaş arası	-			

Hakemlikte, bir üst klasmana terfi etmede buldukları ilin, etkisinin (%20) az olduğu, (%51.6) oranında çok etkili olduğunu ve (%28.3) oranında da kısmen etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Büyük çoğunluğunun, hakemliğe başlama yaşını 19-23 yaş arası (%63.3) olarak, %30'luk bölümünde 15-28 yaşları arasında başlaması gerektiğini, %6.6'lık bir çoğunlukta 24-29 yaş arası olarak fikir beyan etmişlerdir. Nedeni ise küçük yaşta kişiliklerin tam olarak oturmamasından kaynaklandığı ve bu yaşa gelene kadar kişinin bir spor geçmişi olabileceği düşüncesi yatıdır. Dolayısıyla hakemlik yapacak bir kişinin branşıyla uğraşmış olması o kişinin, sporcuların psikolojisinden daha iyi anlayabileceği söylenebilir.

Tablo 11. Karşılaştığınız Problemlerden Başlıca Beş Tanesinin Dağılımı

	1.Derece		2.Derece		3.Derece		4.Derece		5.Derece		A.O.	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Sahaların Yetersizliği	25	41.6	80	13.3	3	5	6	10	9	15	51	84.9
Hakemlerin Azlığı	2	3.35	5	8.3	2	3.3	2	3.3	9	15	20	33.2
Yöneticilerin Etkisizliği	4	6.6	170	28.3	4	6.6	5	8.3	5	8.3	35	58.1
Seyircilerin Bilinçsizliği	15	25	12	20	16	26.6	10	16.6	2	3.3	55	91.5
Futbolcuların kuralları ile ilgili bilgi eksikliği	7	11.6	10	16.6	22	36.6	11	18.3	2	3.3	52	86.4
Değişen yeni kuralların takip edilememesi	3	5	6	10	10	16.6	19	31.6	15	25	53	88.2
Aynı hakemin arka arkaya birçok maç yönetmesi	4	6.6	2	3.3	3	5	7	11.6	18	30	34	56.5
Toplam	60	100	60	100	60	100	60	100	60	100	60	100

Tablo 11-de hakemler, "sahaların yetersizliği" birinci derecede karşılaştıkları problemler olarak belirtmişler (%41.6), ikinci derecede yöneti-

çilerin eksiklikleri (%28.3) şeklinde görüş bildirirken, toplam ağırlıklı ortalamada ise; "seyircilerin bilinçsizliği, bilgisizliği" %91.5 en çok problem teşkil etmiştir. Dolayısıyla sahaların eksikliği, yöneticiler ve seyircilerin yetersizliği, hakemlerin karşılaştıkları problemlerin başında gelmiştir. Bu problemleri aza indirebilmek için tesis yapımına ve eğitime yönelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

- Merkez Hakem Kurulu "Çağdaş Hakemi" şöyle anlatmaktadır.
- Futboldaki değişimleri izleyen,
  - FIFA ve MHK, talimatlarını takip edip uygulayan,
  - Hız ve tempolu oyunun gerektirdiği fiziksel ve zihinsel yeteneklere sahip,
  - Futbola ilgili yayımlarda gerektiği gibi yararlanan,
  - Hakemlik kurumunun prensiplerine saygılı,
  - Arkadaşlarına ıskı tutan,
  - Kendine güvenen ve mütevazı
  - Bilgili, görgülü ve kültürlü bir portre çizmesidir.(HAKEMİN SESİ DERGİSİ, 1999, s.19).

Tablo 12. İyi Bir Hakemin Nasıl Olması Gerektiğinin Dağılımı

	1.Derece		2.Derece		3.Derece		4.Derece		5.Derece		A.O.	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Dürüst olmalı	34	56.6	5	8.3	3	5	3	5	-	-	45	74.9
Cesur olmalı	6	10	15	25	11	18.3	10	16.6	3	5	45	74.9
Bilgili olmalı	4	6.6	16	26.6	11	18.3	6	10	8	13.3	45	74.9
Adil olmalı	5	8.3	12	20	5	8.3	12	20	10	16.6	44	73.2
Otoriter olmalı	3	5	2	3.3	14	23.3	5	8.3	11	18.3	35	58.2
Kişilidi olmalı	3	5	2	3.3	8	13.3	6	10	7	11.6	26	43.2
Çevresinden etkilenmemeli	1	1.6	5	8.3	1	1.6	2	3.3	5	8.3	14	23.1
Sporcu ve seyirci psikolojisinden anlamalı	4	6.6	1	1.6	6	10	8	13.3	11	18.3	30	49.8
Kendine güvenen ve mütevazı olmalı	-	-	2	3.3	1	1.6	8	13.3	5	8.3	18	26.5
Toplam	60	100	60	100	60	100	60	100	60	100	60	100

Tablo 12.de "sizce iyi bir hakem nasıl olmalıdır?" sorusuna, hakemler birinci derecede; dürüst olmalıdır (%56.6), ikinci derecede "bilgili olmalıdır" (%26.6) şeklinde görüş bildirirken, toplam ağırlıklı ortalamada ise; dürüst olma, cesur olma ve bilgili olma (%74.9) şeklinde ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, dürüst olan, cesur olan ve bilgisi olan kendini yenileyen bir hakemin başarılı olacağını hakemler vermiş oldukları cevaplarda da ifade

etmişlerdir.

Yapmış olduğumuz çalışmada da çağdaş hakemin prensipleri ile eşdeğer sonuçlar çıkmıştır. Bunlar aşağıdaki verilmiştir.

- "İyi bir hakem sizce nasıl olmalıdır" sorusuna verilen cevaplar;
- Dürüst olmalı,
  - Cesur olmalı,
  - Otoriter olmalı,
  - Bilgili olmalı,
  - Adil olmalı,
  - Çevreden etkilenmemeli,
  - Sporcu ve seyirci psikolojisinden anlamalı, şeklinde belirtmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, 1999-2000 futbol sezonunda Kütahya 1. ve 2.Amatör Küme Futbol Liglerinde maç yöneten hakemlerin sosyo-kültürel yapılarını ve futbol hakemliğini seçmelerindeki beklentileri yönelme nedenlerini ve hakemlerin boş zamanlarını değerlendirme düzeyleri araştırılmaya çalışılmıştır.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, hakemlerin çoğunlukla, erkek deneklerden oluştuğu, doğum yerlerinin il merkezleri olduğu, gelir düzeylerinin, orta düzeyde olduğu, eğitim durumlarının daha çok lise mezunu oldukları görülmüştür. Hakemlerin çoğunluğunun, bir kurum ve kuruluşta çalışmakta olduğu ve aralarında öğrencilerin de bulunduğu, hakemliği işlerinden arta kalan boş zamanlarda yapmakta oldukları, serbest zaman etkinlikleri içerisinde aktif olarak spor yaptıkları, gezilere katıldıkları, pasif etkinlik ise müzik, dinlendikleri, kitap okudukları ve sinemaya gittikleri görülmektedir. Ayrıca hakemlerin hakemliği tercih etme nedenleri arasında, çevre faktörünün ve ailenin etkili olduğu, hakemlikten beklentilerinin ise daha çok manevi bir beklenti içerisinde oldukları, bu spor branşını sevdiği ve daha önce de bu sporla, amatör olarak uğraştıkları görülmektedir. Bizim araştırmamızın sonucuna paralel bir sonuç da KARAKÜÇÜK VE ERMİHAN tarafından bulunmuştur. Hakemlerin para kazanma amacının en düşük değeri oluşturduğu sonucu bizim çalışmamızda da aynı paralellikte bulunmuştur.

SUNAY'ın, Ankara'da futbol hakemleriyle ilgili yapmış olduğu araştırmada da bizim çalışmamıza paralel bir sonuç elde edilmiştir. Buna göre; hakemlerin çoğunluğunun devlet kurumlarında çalıştığını, daha önce

lisanslı olarak futbol oynadıklarını ve hakemliğe de arkadaş çevresinin teşvikiyle yöneldikleri sonucunu bulmuşlardır. Bu sonuç bizim sonuçlarımızı destekleyici niteliktedir. (SUNAY, 1995, s.18).

Cinsiyetlere göre bakıldığında ise, kadın hakemlerin sayısal yetersizliği araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde ihtiyatla karşılanacak bir durumu ortaya koymaktadır. (KARAKÜÇÜK, ERMİHAN, 1996, s.68)

Hakemliğin bir meslek olmadığım; yani hakemlikle geçinen, çoluk çocuğuna bakan bir hakemin olmadığını söyleyen "Erol Dalli", fakal hakemliğin babadan oğula geçtiğini, babanın hakemliğine özenip de hakemliği seçen çok hakemin olduğunu (DALLI, 1997, s.11), (KARAKÜÇÜK, ERMİHAN, s.67-68) ve bu sonucun da bizim araştırmamızı desteklediğini, hakemliği seçenlerin meslekleri dışındaki boş zamanlarını kullanarak, bu görevi yaptıklarını ve hakemliğe yönelmede de ailenin etkili olduğu çalışmamızın sonucuna göre söyleyebilmemiz mümkündür. Hakemlerin sosyallik elde etme isteği ile maddiyat dışında kalan ve hakemlikten elde etmeyi düşündükleri değerler arasında bir paralellik görülmektedir.

Nitekim, hakemlik bir yaşam biçimi (KOLOĞLU, 1996), bir zevk, hatta bir hastalık olarak, (KOZANOĞLU, 1990, s.74) görülmektedir. Hakemlerin yerine göre büyük, fedakarlıklar ve sıkıntılara katlanarak yapmaya çalıştıkları görevlerinin karşılığında almış oldukları çok yetersiz sayılabilecek ücretlerin, bu sıkıntılara ve risklere katlanmalarının karşılığı olduğu düşünülemez. Durum böyleyken hakemler acaba neden bu görevi yapmaktadırlar? Araştırma bulgularının da ortaya çıkardığı gibi, hakemler çoğunlukla, hakemlik yaptığı branşı daha önceden yapmışlardır. Bu sporu çok sevmektedirler. Yapmış oldukları branşında yaygınlaşmasını istedikleri için, serbest zamanlarını da en iyi bildikleri ve yabancı olmadıkları ortam içerisinde değerlendirme istemektedirler.

Hakemlik bu anlayışa göre, bir meslek veya ikinci bir iş olarak yapılmamakta, serbest zamanlarını sporla değerlendirmeyi alışkanlık haline getirmiş insanların bu alışkanlıklarını yine sporla, ancak hakemlik gibi farklı şekillerde değerlendirdikleri uğraşlar olarak karşımıza çıkmaktadır. (KARAKÜÇÜK, ERMİHAN, 1996, s.68)

Bu nedenle, hakemlerin gerek çalışma koşullarının düzenlenmesi, nasıl ki "Milli Eğitimin problemlerini, okulları kapatmakla halledemeyeceğimiz göre, hakemlerden de vazgeçemeyiz; küfürden, saldırdan", (DALLI, 1997, s.11) eleştirmekten, kişiliklerini zedelemekten, şahsiyetleriyle oynamaktan vazgeçmek ve onları korumak bizim görevimiz olmalıdır.

Bugünün hakemi, on beş yirmi yıl öncesinin hakemine göre çok daha şansızdır. Yirmi yılda hakemlerin idari, hukuki ve sosyal konularında önemli bir değişim kaydedilmemiştir. Oysa, daha çok koşması, bu ise daha çok zaman ayırması, saha içinde ve saha dışında çok problemle boğuşması gerekmektedir. Medya baskısı, yönetici baskısı, seyirci baskısı, sporcu baskısı altında tüm problemleri objektif bir şekilde çözmede oldukça zorlandıkları, herkesin tarafsız olduğu ve sınırsız imkanları kendi çıkarları için kullandığı bir ortamda, tüm silahların hakemlere çevrildiği bir ortamda, hakemin sarsılmaması mümkün değildir. (T.F.F., Şubat 1999)

Amatör futbol takımlarının başansı için harcamış olduğu meblaların milyarları bulduğu günümüzde, bir takımın kaderini elinde bulunduran, vereceği kararlarla şampiyon olmasına ya da küme düşmesine sebep olabilecek hallerin, sosyal güvenceleri ve ekonomik düzeyleri iyileştirilmediğçe hatta hakemliği meslek haline getirmedikçe (profesyonleştirilmediğçe), futboldaki kalitenin yükselmesini beklemek hayalcilikten öteye gitmeyeceği düşüncesindediriz.

Seyirci, sporcu, yönetici, görsel basın ve yazılı basın mensupları ve diğer unsurların hakemlere karşı yaklaşımlarında dikkatle davranılması, bunlara karşı sevgi ve anlayışın eksik edilmemesi ve hakemlerde insandır, hakemlerin de hata yapabileceği kabul edilmeli ve unutulmamalıdır ki bu yaklaşım hakem camiasının, müessesinin gelişimi ve geleceği için çok önemlidir.

Hakemlik kurumu, çağdaş gelişmelerle donatılmadıkça, hukuksal ve sosyal güvenceler altına alınmadıkça, hepsinden önemlisi sporda spor ahlakı ön plana çıkarılmadıkça, hakemlerin işi her geçen gün zorlaşacaktır. Futbolun vazgeçilmez bir parçası olan hakemlik kurumunu geliştirmek, futbol sektöründen gereken payı alması konusundaki çabalara katılmak hepimizin görevi olmalıdır. Çünkü hakemsiz futbol olmaz.

ÖNERİLER

Türkiye'de ve Kutahya'da futbol hakemliğinde başanya ulaşmak için izlenecek yollar hemen hemen aynıdır. Öncelikle idarecilerin seçme ve seçilme korkusu olmadan görevlerini yapması gerekir. Profesyonel bir kadro oluşturulmalı bu kadronun sistemi, ahlaklı bir şekilde çalışması sağlanıp ekonomik yönden desteklenmelidir.

Eğitim hakem camiası için çok önemlidir. Eğitime önem verilip, programlı bir eğitim ve antrenman sistemi takip edilmelidir. Merkezle olan irtibat sürekli olarak sağlanmalı yeni bilgilerden haberdar olunmalıdır.

Ülkemiz hakemliğinin de dünya çapında gelişmesi ve ses getirmesi için öncelikle hakemliğin profesyonelleşmesi gereklidir. Tek bir işle meşgul olacak profesyonel hakemler, sürekli kendilerini yenileyip başarlara imza atacaktırlar.

Hakem yönetim kadrosu ileriye dönük hakem yetiştirme ve yükseltmede hakemleri iyi gözlemeli, kültürlü, bilgili ve futbolun içinden gelen, sporcu psikolojisinden anlayan hakemleri yükseltmelidir.

Bu yönetimler futbol hakemlerini maddi yönden de tatmin edecek ücret sistemini oluşturup, hakemliği maddi yönden de cazip hale getirmelidirler.

Futbol hakemi yaşantısı ve kişilik özellikleriyle topluma örnek olacak şekilde yaşamalı, toplumun saygınlığını kazanmalıdır.

Kütahya futbol hakemliği amatör kümede haftada kırkın üzerinde yönettiği müsabakalar ile mükemmel bir saha deneyimine tutulurken, eğitimden uzak kalması nedeniyle içine düştüğü zorlukları bir an önce İHK ve demek yönetimi olarak çözüp, hakemleri eğitmeye yönelmelidir.

İHK ve demek yönetimi iç içe çalışmalı, çıkar içinde olmayıp klasman hakem sayısını çoğaltmak için mücadele vermelidirler.

Futbol hakemliğinin gelişmesi için, spor organları bir bütün olarak çalışmalı, yönetimler profesyonel kadrolar ile belirlenip Türk Hakemliğinin gelişmesi için hiçbir menfaat güdülmeksizin kararlar alınıp bir yapılanma içine girilmelidir.

KAYNAKLAR

1. ARTUN, T.Ü. VEARK.: Türk Futbol Tarihi, (Ed.E.Arıpınar), Cilt 1, İstanbul, 1992.
2. BAYDAR, N.: "Sporda, Hakemin Çok Yüksek Bir Mevkii Vardır", Türk Spor Kurumu Dergisi (1936-1938), (KARAKÜÇÜK, S.), Seçilmiş Spor Makaleleri, Ankara, 1992.
3. DALLI, E.: "Hakemlik Zor İş", Hakemin Sesi Dergisi, Şubat-Mart, 1997, 8.11.
4. HAKEMİN SESİ DERGİSİ, Nisan-Mayıs 1999.
5. İBRAHİMOĞLU, A.: "Türk Sporunda Futbol Hakeminin Yeri ve Önemi", Hakemin Sesi Dergisi, (Şubat-Mart 1997).
6. KARADAYI, E.-YILDIZ, D.: Hakem Sizsiniz, İstanbul, 1976.
7. KARAKÜÇÜK, S.-ERMİHAN, N.: "Boş Zamanları Değerlendirme Açısından, Voleybol, Basketbol ve Hentbol Hakemlerinin Hakemlik Anlayışları Üzerine Bir Araştırma" G.Ü. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 1, S.2, Nisan, 1996.
8. KOLOĞLU, D.: "Hakemlere Pratik Bilgiler", Milliyet Gazetesi, 1 Mart 1996.
9. KOZANOĞLU, C: Türkiye'de Futbol "Bu Maçı Alıcaz!", 2.Baskı, Kıyı Yayınları, İstanbul, 1990.
10. SUNAY, H.: "Ankara Bölgesi Futbol Hakemlerinin Hakemliğe Yönelmelerine Etki Eden Motivasyonel Etkenler Üzerine Bir Araştırma", H.Ü. Spor Bilimleri ve Teknoloji Yüksek Okulu, Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, Yıl : 2, S.2, Nisan, 1995.
11. TEF, Merkez Hakem Kurulu, Hakem ve Gözlemci Rehberi, Nisan, 1997.
12. TUNCA, S.: "Önsöz", Uluslararası Hentbol Hakemlik Tekniği, T.H.F Yayını, Ankara, 1984.